

KARININKŲ, KAREIVIŲ IR KARO VALDININKŲ DALYVAVIMO STEIGIAMOJO SEIMO RINKIMUOSE PROBLEMA IR JOS SPRENDIMAS 1919–1920 METAIS

Kęstutis Kilinskas

Doktorantas

Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto

Naujosios istorijos katedra

El. paštas: kestitis.kilinskas@gmail.com

Santrauka. Straipsnyje analizuojama karininkų, karo valdininkų ir kareivių dalyvavimo Steigiamojo Seimo rinkimuose problema. Atskleidžiamas Lietuvos kariuomenės vadovybės ir svarbiausių politinių partijų – krikščionių demokratų, socialistų liaudininkų demokratų, valstiečių liaudininkų, socialdemokratų bei „Santaros“ – narių požiūris į kariuomenės dalyvavimą Steigiamojo Seimo rinkimuose, išryškunami šių partijų pozicijų skirtumai bei panašumai kariuomenės balsavimo klausimu Seime. Tyrime taip pat atskleidžiamas tikslas karininkų, karo valdininkų ir kareivių, kandidatavusių į Steigiamąjį Seimą ir tapusių jo nariais, skaičius, nagrinėjamas ryšys tarp politinių partijų pozicijų kariuomenės balsavimo rinkimuose į Steigiamąjį Seimą klausimu ir kariškių skaičiaus minėtų partijų kandidatų į Steigiamąjį Seimą sąrašuose. Atskleidžiamas krašto apsaugos ministro, vyriausiojo kariuomenės vado ir karininkijos požiūris į kariuomenės dalyvavimą Steigiamojo Seimo rinkimuose, pristatoma agitacijos kariuomenės gretose problema ir analizuojamas Seimo rinkimų procesas kariuomenėje.

Reikšminiai žodžiai: Steigiamasis Seimas, kariuomenė, balsavimo teisė, agitacija, politinės partijos, Steigiamojo Seimo rinkimai, kariuomenė, karininkai, kariai.

Keywords: Constitutive Seim, armed forces, soldiers and officers vote right, agitation, political parties, law of election.

Lietuvos istoriografijoje, analizuojančioje Steigiamojo Seimo rinkimus, pabrėžiamas rinkimų visuotinumumas, demokratiškumas ir didelis rinkėjų aktyvumas, sudaręs sąlygas valstybės piliečiams per renkamus tautos atstovus – Seimo narius, realizuoti teisę į valstybės valdymą, konstitucijos priėmimą ir svarbiausių šalies politinių, ekonominių ir socialinių pagrindų nustatymą. Tačiau, nepaisant istoriografijoje nurodomų Steigiamojo Seimo demokratiškumo ir visuotinum principų, rengiant Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymą buvo linkstama

apriboti kariuomenėje tarnaujančių asmenų demokratines teises, tai yra 1919 m. spalio 31 d. Valstybės Tarybos priimtame Steigiamojo Seimo rinkimų įstatyme buvo numatyta nesuteikti aktyvios rinkimų teisės karininkams, karo valdininkams ir kareiviams. Teisė balsuoti Lietuvos kariuomenėje tarnaujantiems kariškiams buvo suteikta tik po 1920 m. vasario 22–24 d. Kauno įguloje įvykusio kareivių maišto¹. Paradoksalu, tačiau, nesuteikdama akty-

¹ L. Truska, 2009, p. 39.

vios rinkimų teisės kariuomenei, vyriausybė ir Valstybės Taryba prilygino ją nusikalčiams, baustiems už tėvynės išdavimą, vagystę, plėšimą, svetimo turto pasisavinimą, vogtų daiktų slėpimą arba pirkimą, kyšių ėmimą bei slaptą degtinės varamą, kuriems teisė rinkti taip pat nebuvo suteikta². Po Kauno įguloje įvykusio kareivių maišto, pakoregavus Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymą, karininkams, karo valdininkams ir kariams buvo leista būti renkamiems į Steigiamąjį Seimą bei rinkti jo narius, tačiau balsavimą kariuomenėje turėjo sureguliuoti specialūs teisės aktai ir įstatymai. Todėl galime kelti hipotezę, kad karininkų, karo valdininkų ir kareivių pilietinės teisės vis dėlto buvo ribojamos, jie negalėjo balsuoti taip laisvai kaip likusi visuomenės dalis, tačiau kokio laipsnio buvo minėti apribojimai, nežinome iki šiol, taip pat nėra žinomas ir vyriausybės, politinių partijų bei kariuomenės vadovybės nusistatymas dėl kariuomenės dalyvavimo Steigiamojo Seimo rinkimuose, nors istorikas Vladas Sirutavičius yra rašęs, kad „daug diskusijų kėlė karių dalyvavimo rinkimuose klausimas“³.

Su karininkijos ir kareivių dalyvavimu Steigiamojo Seimo rinkimuose susijęs ir kitas šios problemos dėmuo, galintis atskleisti karininkų ir kareivių domėjimosi Steigiamojo Seimo rinkimais mastą ir jų požiūrį į demokratinius procesus atsikūrusioje Lietuvos Respublikoje. Lietuvos istoriografijoje iki šiol tiksliai nežinome ne tik kiek karių, karininkų ir karo valdininkų tapo kandidatais į Steigiamąjį

Seimą, bet iš turimų istoriografinių duomenų sunku nustatyti ir kariškių, tapusių Steigiamojo Seimo nariais, skaičių, nes istoriografijoje pateikiami itin skirtingi ir prieštaringi duomenys. Štai Liudas Truska nurodė 7 kariškius, išrinktus Steigiamojo Seimo nariais⁴, tokį patį skaičių aptinkame ir Lietuvos statistikos metraštyje⁵, todėl minėtas autorius veikiausiai rėmėsi šiuo šaltiniu. Algio Povilo Kasperavičiaus nuomone, Steigiamajame Seime dalyvavo 8 kariškiai⁶. Išanalizavę Steigiamojo Seimo narių biografinį žinyną, aptinkame net 12 karininkų ir karių, dalyvavusių Steigiamojo Seimo veikloje⁷. Vandos Daugirdaitės-Sruogienės paskelbtame Steigiamojo Seimo narių profesijų sąrašė kariškiais įvardijami 9 asmenys⁸. Kolektyvinėje biografijoje, pristatančioje į Steigiamąjį Seimą įstojusius ir Seimo narius pakeitusius asmenis, nurodomi dar 4 kariškiai⁹. Artūro Svarausko duomenimis, 5 kariškiai, Lietuvos krikščionių demokratų partijos nariai, tapo Steigiamojo Seimo nariais¹⁰. Jono Vaičenonio manymu, parlamentariais tapo 12 kariškių¹¹. Kaip matome, istoriografijoje nurodomi karininkų, karo valdininkų ir kareivių skaičiai ne tik prieštaringi, bet ir pasižymi itin nemaža paklaida.

Mūsų minėti probleminiai kariuomenės dalyvavimo Steigiamojo Seimo rinkimuose aspektai verčia klausiti, ar karininkų, karo valdininkų ir kareivių kandidatavi-

⁴ L. Truska, 2009, p. 39.

⁵ Lietuvos statistikos metraštis (1924–1926), t. 1, Kaunas, 1927, p. 6, 19.

⁶ A. Kasperavičius, 2003, p. 38.

⁷ A. Ragauskas, M. Tamošaitis, 2006.

⁸ V. Daugirdaitė-Sruogienė, 1975, p. 46–47.

⁹ D. Blažytė-Baužienė, 2011, p. 72–77.

¹⁰ A. Svarauskas, 2011, p. 123.

¹¹ J. Vaičenonis, 2006, p. 57.

² Lietuvos Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymas, *Vyriausybės žinios*, 1919 m. spalio 30 d., Nr. 16, p. 1.

³ V. Sirutavičius, 2008, p. 68.

mas politinių partijų sąrašuose rinkimuose į Steigiamąjį Seimą turėjo įtakos politinių partijų pozicijoms dėl kariuomenės dalyvavimo Steigiamojo Seimo rinkimuose? Todėl, remdamiesi šiais dviem tyrimo pradžioje iškeltais probleminiais aspektais, susijusiais su kariškių dalyvavimu Steigiamojo Seimo rinkimuose, pamėginsime išsiaiškinti, koks buvo politinių partijų ir kariuomenės vadovybės požiūris į kariškių dalyvavimą Steigiamojo Seimo rinkimuose, nustatysime, kiek karininkų ir kareivių kandidatavo politinių partijų sąrašuose rinkimuose į Steigiamąjį Seimą ir parodysime šių aspektų tarpusavio ryšį.

Prieš pradėdamas tyrimą reikėtų paaiškinti ir jame vartojamas sąvokas, kurių apibrėžimas grindžiamas jų vartojimu tarpukario Lietuvoje. Karininku laikomas karo tarnyboje esantis asmuo, turintis ne žemesnę kaip jaunesniojo leitenanto laipsnį. Kareivis – karo tarnybą atliekantis asmuo, neturintis karininko laipsnio. Karo valdininkas – iš carinės Rusijos imperijos pavaldėta kariuomenės intendantūros, sanitarijos, štabo ir mokymų įstaigų tarnautojų kategorija, pasižyminti gebėjimu atlikti ūkio tvarkymo funkcijas¹², dėvinti karinę uniformą, tačiau neturinti kareivių ir karininkų laipsnių¹³. Sąvoka „kariškis“ tarpukario Lietuvoje buvo suprantama ir vartojama kaip sąvokų „karininkas“¹⁴ ir „kareivis“ sinonimas¹⁵.

¹² J. Grigaitis, Kariuomenės ūkis, in: *Mūsų žinynas*, 1922, Nr. 9, p. 522.

¹³ V. Ingelevičius, Dėl karo valdininkų padėties, in: *Kardas*, 1925, Nr. 2, p. 11–12.

¹⁴ V. Parausvinis, Lietuviai kariškiai rusuos, in: *Kariškių žodis*, 1919 m. gegužės 29 d., Nr. 2, p. 12; V. Parausvinis, Kariškis ir Tėvynė, in: *Kariškių žodis*, 1919 m. birželio 19 d., Nr. 5, p. 3.

¹⁵ A. Rimka, Dėl įstatymo kariškiams žeme aprūpinti, in: *Kariškių žodis*, 1919 m. liepos 3 d., Nr. 7, p. 2.

1. Politinių partijų pozicija balsavimo teisės kariškiams suteikimo klausimu

Kaip rašė istorikas Vladas Sirutavičius¹⁶, karštos diskusijos dėl kariuomenės dalyvavimo Steigiamojo Seimo rinkimuose kilo komisijoje, rengusioje Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymą, todėl pirmiausia pažvelgsime, kokios nuostatos dėl karininkų, karo valdininkų ir kareivių balsavimo laikėsi minėta komisija. Šiai komisijai vadovavo vidaus reikalų ministras Petras Leonas, o ją sudarė svarbiausių valstybės teisinių institucijų ir politinių partijų atstovai, valdžios institucijoms atstovavo teisingumo ministras Liudas Noreika, Kauno apygardos teismo pirmininkas Vladas Mačys, Valstybės Tarybos narys Kazimieras Šaulys, Vyriausiojo Lietuvos tribunolo narys Augustinas Janulaitis. Politinių partijų atstovais komisijoje dirbo Kauno miesto valdybos žydų frakcijos atstovai Levas Garfunkelis ir Maksas Soloveičikas, lenkų frakcijos atstovas Martynas Junevičius, socialdemokratas Dovas Zaunius, santarietis Rapolas Skipitis, Tautos pažangos partijai atstovavo Jonas Blynas, krikščionims demokratams – Eliziejus Draugelis, socialistams liaudininkams demokratams – Jonas Masiulis¹⁷. Nors komisijoje dalyvavo nemažai valstybės ir politinių partijų atstovų, išlikę komisijos posėdžių protokolai minėtų asmenų ir jų vadovaujamų institucijų nuomonės dėl kariuomenės dalyvavimo Steigiamojo Seimo rinkimuose neatskleidžia ir leidžia susidaryti tik bendrą komisijos nuomonę šiuo klausimu. Kaip rodo rugpjūčio 4 d. komisijos posėdžio protoko-

¹⁶ V. Sirutavičius, 2008, p. 68.

¹⁷ Komisijos Steigiamojo Seimo įstatymui paruošti sudėtis, Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. 377, ap. 9, b. 5, l. 1.

las, pradėjus rengti Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymą buvo laikytasi nuomonės, kad „karininkai, karo valdininkai ir kareiviai rinkimuose nedalyvauja“¹⁸, tai reiškia, kad buvo ketinama visiškai atiboti kariuomenę nuo dalyvavimo Steigiamojo Seimo rinkimuose. Tačiau komisijos parengtame Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymo projekte, pateiktame svarstyti Ministrų Kabineto posėdyje, o vėliau be didesnių pakeitimų patvirtintame Valstybės Tarybos posėdyje ir paskelbtame 1919 m. spalio 30 d. Laikinosios vyriausybės žiniuose¹⁹, draudimas balsuoti karininkams, kareiviams ir karo valdininkams pakeistas nuosaikesne, švelnesne nuostata, kad „karininkai, karo valdininkai ir kareiviai atstovų nerenka, tačiau gali būti renkami Steigiamojo Seimo nariais“²⁰. Tai reiškia, kad karininkai, karo valdininkai ir kareiviai galėjo būti renkami Steigiamojo Seimo nariais, tačiau neturėjo aktyvios rinkimų teisės, leidžiančios balsuoti. Toks komisijos nuostatos pasikeitimas rodo, kad kilus ginčams buvo rastas kompromisinis sprendimas tarp komisijos narių, norėjusių suteikti kariuomenei aktyvią rinkimų teisę, ir norėjusių atiboti kariuomenę nuo dalyvavimo Steigiamojo Seimo rinkimuose. Tai netiesiogiai patvirtina ir faktas, kad sprendimas buvo priimtas po karštų diskusijų nedidele balsų persvara²¹. Sunku tiksliai nustatyti, kokios priežastys lėmė, kad buvo siekta nesu-

teikti aktyvios rinkimų teisės kariškiams, patikimų istorinių šaltinių šiuo klausimu aptikti nepavyko, tačiau, remdamiesi publikacijomis spaudoje, galime kelti hipotezę, jog buvo bijoma, kad rinkimai gali pakenkti kariuomenei²², matyt, baimintasi politinės agitacijos, kuri ardytų kariuomenės vienybę.

Išlikę Steigiamojo Seimo įstatymui parengti komisijos protokolai detaliau neatskleidžia jos narių požiūrio į kariuomenės dalyvavimą rinkimuose. Politinių partijų nuostatas šiuo klausimu galime rasti jų leidžiamuose laikraščiuose. Bene nuosekliausiai už demokratinių ir lygių su valstybės piliečiais teisių suteikimą kariškiams pasisakė Lietuvos socialistų liaudininkų demokratų partija – jos spaudos puslapiuose, komisijai dar rengiant įstatymo projektą, pasirodė pirmieji straipsniai, kuriuose reikalauta ir raginta suteikti kariams tokias pat teises kaip ir kitiems piliečiams, vadinasi, ir aktyvią balsavimo teisę. Prieštaraudamas pirmajam komisijos parengtam Steigiamojo Seimo įstatymo projektui, nesuteikusiam balsavimo teisės kariškiams, socialistų liaudininkų demokratų „Darbas“ aštriai kritikavo tokį sprendimą. Socialistai demokratai rašė, kad „su tokiu nusistatymu jokių būdu negalima sutikti, atimti teisę iš kariškių balsuoti reiškia žygį prieš konstituantą, kadangi kariuomenėje sutelkta sveikiausia visuomenės dalis, rinkimų teisė privalo būti suteikta“²³. Kad piliečių ir kareivių teisės lygios, straipsnyje buvo įrodinėjama remiantis „kariškių ir pareigūnų santykių statutu“²⁴. Pasisakant

¹⁸ Steigiamojo Seimo rinkimų taisyklės nustatytos Steigiamojo Seimo rinkimų komisijos, in: *Lietuvos ūkininkas*, 1919 m. liepos 12 d., Nr. 21, p. 16.

¹⁹ Lietuvos Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymai, in: *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1919 m. spalio 30 d., Nr. 16, l. 1.

²⁰ Komisijos Steigiamojo Seimo įstatymui paruošti posėdžio protokolas, 1919 m. rugpjūčio 4 d., in: LCVA, f. 377, ap. 5, b. 5, l. 6–7.

²¹ Komisijos Steigiamojo Seimo įstatymui paruošti posėdžio protokolas, *ibid.*, l. 6–7.

²² Kariškiai ir Steigiamasis Seimas, in: *Kariškių žodis*, 1919 m. liepos 3 d., Nr. 7, p. 2–3.

²³ V. Parausvinis, Kariškių dalyvavimas rinkimuose į Steigiamąjį Seimą, in: *Darbas*, 1919 m. rugpjūčio 19 d., Nr. 2, l. 1.

²⁴ *Ibid.*

už rinkimų teisės kariškiams suteikimą, remtasi Estijos, Latvijos ir Lenkijos Steigiamųjų Seimų pavyzdžiais – tose šalyse kariuomenei buvo suteikta aktyvi rinkimų teisė ir kariuomenė dalyvavo Steigiamųjų Seimų rinkimuose. Socialistų nuomone, kiekvienas, tiek kareivis, tiek karininkas, gyvena dėl Tėvynės ir turi teisę dalyvauti rinkimuose, o kariškių nedalyvavimas gali turėti labai blogų padarinių²⁵. Žvelgdami iš tokių pozicijų, socialistai demokratai pasisakė už lygią, tokią pačią politinės agitacijos laisvę visuomenėje ir kariuomenėje²⁶. Iš socialistų demokratų partijos pasisakymų matyti, kad agitacijos uždraudimą kariuomenėje jie vertino kaip demokratiškesnių teisių suvaržymą ir kliūtį pilietinės nuomonės raiškai. 1920 m. vasarį vykusiame Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos suvažiavime taip pat nutarta reikalauti, kad „būtų duodama kariškiams teisė balsuoti“²⁷, o praėjus kelioms dienoms po suvažiavimo, 1920 m. vasario 21 d., Valstiečių sąjungos centro komitetas įteikė vyriausiajai Steigiamojo Seimo rinkimų komisijai, ministrui pirmininkui, vyriausiajam karo vadui pareiškimą, reikalaujantį suteikti kariams aktyvią balsavimo teisę²⁸. Pasisakydama už rinkimų teisės kariškiams suteikimą Valstiečių sąjunga teigė, kad draudimas kariškiams balsuoti gali turėti labai blogų padarinių, nes Steigiamojo Seimo autoriteto gali nepripažinti karinė jėga, kuria remiama visa Lietuvos Nepriklausomybė, o blogiausia gali būti

tai, kad kariuomenėje gali kilti bruzdėjimų ir riausių, tai taip pat ne mažiau pavojinga²⁹. Socialistų demokratų ir Valstiečių sąjungos poziciją kiek santūriau palaikė Lietuvos socialdemokratų partija, kuri tiesiogiai nepareiškė savo nuostatos dėl kariškių balsavimo, tačiau kritikavo Steigiamojo Seimo rinkimų įstatyme nustatytą amžiaus cenzą, laikydama „tai nepasitikėjimu minia ir valdininkų baime, kad ta minia nepridarytų kokių niekų“³⁰. Kadangi kariuomenę sudarė jaunimas, tokia pozicija buvo jai palanki. Būtent todėl 1920 m. vasario 12 d. Mykolas Sleževičius, Steponas Kairys ir Jurgis Alekna kairiųjų partijų vardu įteikė raštą Steigiamojo Seimo rinkimų komisijai, kuriame pasisakė prieš bet kokią rinkimų laisvės varžymą ir reikalavo, kad visiems piliečiams būtų patikinta žodžio, susirinkimų, organizacijų laisvė ir asmens neliečiamybė³¹. Tokia kairiųjų pozicija buvo palanki aktyvios rinkimų teisės suteikimo karininkams, karo valdininkams ir kareiviams klausimu, nes buvo pasisakoma už kariuomenės neišskyrimą, lygias piliečių ir kariškių demokratines teises. Iš to galime daryti prielaidą, kad šių partijų atstovai tokios pat pozicijos laikėsi diskusijose rengiant Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymą, nes jų nuomonės labiau nepakeitė net ir 1920 m. vasario 22–24 d. vykęs Kauno įgulos kareivių maištas, kurį inspiravo socialinės ir politinės priežastys, tačiau svarbiausias politinis kareivių reikalavimas buvo aktyvios rinkimų teisės

²⁵ J. Besparnis, Seimas ir kariuomenė, in: *Darbas*, 1920 m. sausio 28 d., Nr. 7, p. 1.

²⁶ *Lietuvos ūkininkas*, 1920 m. sausio 18 d., Nr. 3, p. 7.

²⁷ Suvažiavimui pasibaigus, in: *Lietuvos ūkininkas*, 1920 m. vasario 22 d., Nr. 8, p. 2–3.

²⁸ Pareiškimas, in: *Darbas*, 1920 m. vasario 25 d., Nr. 14, p. 1.

²⁹ Valstiečių sąjungos centro komiteto pareiškimas, 1920 m. vasario 24 d., in: LCVA, f. 923, ap. 1, b. 94, l. 36–37.

³⁰ Lietuvos Steigiamojo Seimo įstatymai, in: *Socialdemokratas*, 1919 m. rugsėjo 11 d., Nr. 1, p. 1.

³¹ Kreipimasis į vyriausią Steigiamojo Seimo rinkimų komisiją, 1920 m. vasario 12 d., in: LCVA, f. 923, ap. 1, b. 94, l. 52–53.

suteikimas³². Po šio maišto kariuomenei ir buvo suteikta aktyvi rinkimų teisė.

Labiau rezervuotos, palyginti su kairosiomis politinėmis partijomis, pozicijos dėl karininkų, karo valdininkų ir kareivių balsavimo Steigiamojo Seimo rinkimuose laikėsi Lietuvos krikščionių demokratų partija. Krikščionys demokratai reikalavo, kad rinkimai būtų visuotiniai, kad juose dalyvautų visi piliečiai, neišskiriant jokios jų dalies³³. Jų narys Steigiamojo Seimo įstatymui parengti komisijoje Eliziejus Draugelis, vyriausybei svarstant šio įstatymo projektą, siūlė suteikti kariškiams aktyvią rinkimų teisę motyvuodamas tuo, kad sprendimas dėl jos uždraudimo buvo priimtas nedidele balsų persvara, o visuomenės nuomonė linksta pritarti jų dalyvavimui³⁴. Kaip rodo mūsų tyrimas, aktyviausiai visuomenėje reiškesi socialistų demokratų partijos spauda, taip pat reikėtų paminėti, kad Steigiamojo Seimo įstatymui parengti komisija buvo gavusi mokytojo iš Panevėžio laišką, kuriame buvo apeliuojama į Steigiamojo Seimo įstatymo rengėjus ir prašoma suteikti kariškiams rinkimų teisę – „jeigu jūs širdyse yra nors kiek demokratybės principų, jeigu jūs mylite savo Tėvynę, nedarykite absurdo, prašalindami kariškius nuo rinkimų“³⁵. Visa tai patvirtina E. Draugelio posėdyje pateiktus argumentus, kad visuomenė domisi šiuo klausimu. Tačiau iki 1920 m. vasario 22–24 d. vykusio Kauno įgulos kareivių maišto krikščionių demokratų partijos leidžiamoje spaudoje aiškesnės pozicijos

dėl kariuomenės balsavimo aptikti nepavyko, jų pozicijos kontūrai spaudoje ima ryškėti tik 1920 m. vasario pabaigoje. Štai vasario 25 d. „Laisvėje“ pasirodžiusiame straipsnyje „Piliečiai budėkim“ pasisakoma už kariuomenės dalyvavimą rinkimuose, straipsnyje ginama karininkijos ir kareivių teisė turėti atstovus Steigiamajame Seime ir prabrėžiamas kariuomenės sąmoningumas, tačiau taip pat įspėjama apie agitacijos kariuomenėje pavojingumą³⁶. Krikščionys demokratai įteikė Ministrų Kabinetai reikalavimą patenkinti kareivių ekonominius reikalavimus, duoti kareiviams aktyvią rinkimų teisę apsaugojus juos nuo agitacijos iš šalies, sudaryti mišrią komisiją kareivių ekonominei būklei pagerinti³⁷. Krikščionių demokratų nusistatymas pakartojamas ir kovo 5 d. „Laisvės“ numeryje³⁸. Tai taip pat reiškia, kad atvirai ir aiškiai pasisakyti už balsavimo teisės suteikimą kariuomenei krikščionis demokratus privertė Kauno įgulos kareivių maištas, nes, kaip rodo mūsų tyrimas, iki tol kariuomenės vaidmuo Steigiamojo Seimo rinkimuose nebuvo aiškiai pabrėžiamas. Čia reikėtų atkreipti dėmesį, kad krikščionių demokratų ir socialistų liaudininkų, valstiečių sąjungos ir socialdemokratų partijos pozicijos kariškių dalyvavimo Steigiamojo Seimo rinkimuose klausimu skyrėsi, nes krikščionys demokratai pasisakė už kariuomenės „apsaugojimą nuo bereikalingos agitacijos iš šalies“³⁹, o

³⁶ Piliečiai budėkim, in: *Laisvė*, 1920 m. vasario 25 d., Nr. 43, p. 1.

³⁷ Krikščionių demokratų partijos Ministrų kabinetui įteikti reikalavimai, 1920 m. vasario 24 d., in: LCVA, f. 384, ap. 2, b. 102, l. 2.

³⁸ Piliečiai, in: *Laisvė*, 1920 m. kovo 5 d., Nr. 51, p. 1.

³⁹ Krikščionių demokratų partijos reikalavimai Ministrų kabinetui, in: *Laisvė*, 1920 m. vasario 27 d., Nr. 45, p. 1.

³² J. Jurginis, 1955, p. 48.

³³ A. Matulaitis, Kokie mums reikalingi rinkimai, in: *Laisvė*, 1919 m. birželio 6 d., Nr. 59, p. 1.

³⁴ P. Leono raštas Ministrui pirmininkui, 1919 m. rugsėjo 11 d., in: LCVA, f. 923, ap. 1, b. 68, l. 221.

³⁵ Mato Grigonio laiškas, 1919 m. liepos 13 d., in: LCVA, f. 377, ap. 9, b. 6, l. 61.

kairieji laikėsi nuostatos, kad ir kariams, ir piliečiams turėtų būti suteiktos vienodos teisės, tai reiškia – netaikant jokių demokratines teises varžančių apribojimų.

2. „Rinkti ar nerinkti?“

Politinės diskusijos kariuomenėje

Vienodos nuomonės dėl Steigiamojo Seimo rinkimų neturėjo ir Lietuvos karininkija. Kaip atskleidžia istoriniai šaltiniai, kariuomenėje galime išvėlyti tris skirtingus požiūrius: ypač priešingą aktyvios balsavimo teisės suteikimui; karininkų, politinių partijų sąrašuose kandidatavusių Steigiamojo Seimo rinkimuose, reiškiamą partinę poziciją; kariuomenės oficialios spaudos palankią poziciją dėl aktyvios rinkimų teisės suteikimo kariuomenėje tarnaujančioms asmenims.

Aktyvios balsavimo teisės karininkams, karo valdininkams ir kareiviams suteikimui ypač priešinosi Lietuvos kariuomenės dalinių vadai ir krašto apsaugos ministras. 1919 m. rugsėjo 11 d., svarstant Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymo projektą, prieš aktyvios balsavimo teisės suteikimą kariškiams pasisakė krašto apsaugos ministras Povilas Žadeikis. Jis teigė, kad suteikus kariams balsavimo teisę rinkti vieną Steigiamojo Seimo narį nuo 25 000 piliečių, nuo kariuomenės į Steigiamąjį Seimą būtų deleguoti 3–4 Seimo nariai, o tai dezorganizuotų visą kariuomenę ir padalytų į partijas⁴⁰. Net ir po 1920 m. vasario 22–24 d. Kauno įgulos kareivių maišto, politinėms partijoms skelbiant politines deklaracijas, kuriose buvo pasisakoma už aktyvios rinkimų teisės suteikimą kariuomenei, karo vadų pozicija išliko priešinga

kariškių dalyvavimui Steigiamojo Seimo rinkimuose. 1920 m. vasario pabaigoje 2-osios pėstininkų divizijos vadas gen. Maksimas Katchė, tos pačios divizijos štabo viršininkas kpt. Balys Giedraitis įteikė vyriausiajam karo vadui gen. Pranui Liautukui pareiškimą, kuriame pasisakė prieš balsavimo teisės suteikimą kariams motyvuodami tuo, kad dalyvaudama balsavime kariuomenė bus įtraukiama į partinį gyvenimą. Nedalyvavimą rinkimuose, šių karininkų nuomone, kariuomenė privalėjo priimti kaip auką⁴¹. Tos pačios nuomonės laikėsi ir 2-ojo pėstininkų pulko vadas plk. Vincas Grigaliūnas-Glovackis, manęs, kad balsavimo teisės suteikimas kariams yra kirtimas šakos, ant kurios patys sėdime. Jo nuomone, tai valstybės pamatų ardyimas, nes kariai yra Tėvynės sargai, o ne piliečiai⁴². Vienas 2-ojo pėstininkų pulko kuopos vadų, kpt. Jonas Petraitis, savo atsiminimuose taip pat pabrėžia, jog laikėsi nuomonės, kad kariams būtų duodama tik pasyvi rinkimų teisė, nes buvo bijoma agitacijos kariuomenėje⁴³. Taigi kariuomenės daliniams vadovaujantys asmenys bijojo, kad rinkimų agitacija, nukreipta į kariuomenę, gali ją suardyti ir suskaldyti, todėl ir laikėsi nuomonės, kad kariams geriau nesuteikti teisės balsuoti rinkimuose. Veikiausiai buvo bijoma, kad prie vykstančios intensyvios komunistinės agitacijos, nukreiptos į kariuomenę, prisidėjus politinei agitacijai, kariuomenėje gali pairti drausmė, o tai grėstų kariuomenės iširimu.

Visiškai kitokios nuomonės šiuo klausimu laikėsi karininkai, besirengiantys

⁴⁰ Ministrų kabineto posėdis 1919 m. rugsėjo 11 d., in: LCVA, f. 923, ap. 1, b. 57, l. 103.

⁴¹ 2 divizijos vado pareiškimas, 1920 m. kovo 20 d., in: LCVA, f. 384, ap. 2, b. 102, l. 76.

⁴² 2 Pėstininkų pulko vado pareiškimas, *ibid.*, l. 33.

⁴³ J. Petraitis, 1952, p. 3.

dalyvauti Steigiamojo Seimo rinkimuose. Pasak plk. Konstantino Žuko, buvo dvi nuomonės dėl kariškių dalyvavimo Steigiamojo Seimo rinkimuose. Viena, kad suteikus kariams aktyvią rinkimų teisę, reikėtų leisti ir laisvą jų agitaciją, tačiau šios nuomonės šalininkai bijojo, kad to padariniai gali būti negailestingi, nes agitacijos teisės gali pareikalauti ir komunistai. Kiti pasisakė prieš rinkimų teisės kariams suteikimą. Pats plk. K. Žukas manė, kad negalima nesuteikti rinkimų teisės tiems, kurie savo krūtinėmis ir krauju apgynė valstybę ir sudarė sąlygas ramiai tvarkyti jos gyvenimą, ir teigė, kad agitacija jokių rūpesčių rinkimų metu nesukėlė⁴⁴. Reikia pažymėti, kad plk. K. Žuko atsiminimuose užfiksuota aktyvios rinkimų teisės kariuomenei suteikimu suinteresuoto žmogaus pozicija, nes jis dalyvavo Steigiamojo Seimo rinkimuose Lietuvos socialistų liaudininkų demokratų partijos sąrašuose ir tapo Steigiamojo Seimo nariu, todėl dėsninga, kad atsiminimuose užfiksuota argumentacija sutampa su jo atstovaujamos partijos nuomone, kurią jau aptarėme šio straipsnio pradžioje. Tais pat argumentais naudojosi ir dar vienas karininkas, Lietuvos socialistų demokratų partijos kandidatas į Steigiamojo Seimo narius kpt. Kazys Škirpa. Jo nuomonė sutapo su plk. K. Žuko – „duris Steigiamajam Seimui atidarė ne kas kitas, o tik Lietuvos kariuomenės kūrėjai – savanoriai“, rašė kpt. K. Škirpa⁴⁵. Kaip galime spręsti iš kairiosioms politinėms jėgoms Steigiamojo Seimo rinkimuose atstovavusių karininkų atsiminimų, jie pasisakė už aktyvios balsavimo teisės suteikimą ir agitacijos leidimą, o kariuomenėje veikė ne

tik kaip karininkijos, bet ir kaip politinių partijų atstovai.

Oficialus kariuomenėje tarnaujantiems karininkams ir kariams skirtas laikraštis „Kariškių žodis“ į leidimą kariškiams dalyvauti Steigiamojo Seimo rinkimuose reagavo teigiamai. Tai laikytume trečiąja pozicija, atspindinčia oficialią kariuomenės nuomonę mūsų tiriamu klausimu. „Kariškių žodyje“ buvo džiaugiamasi, kad kariškių dalyvavimas sustiprins Steigiamojo Seimo darbą ir prisidės prie krašto stiprinimo, tačiau kartu buvo išpėta apie svetimšalių ir partijų agitacijos pavojų, kareiviai raginami nepasiduoti agitacijai ir neįsileisti į savo tarpą žmonių, kurie nori sutrukdyti ramų jų gyvenimą⁴⁶. Be abejo, pozityviam laikraščio tonui įtakos galėjo turėti jo leidėjų – generalinio štabo literatūros skyriui vadovavusio kpt. Petro Rusecko ir skyriuje dirbusio kpt. Vytauto Steponaičio, – kurie buvo ir Lietuvos socialistų demokratų partijos kandidatai Steigiamojo Seimo rinkimuose, nuostatos.

Kaip matome, kariuomenėje susidūrė trys skirtingų politinių nuomonių vektoriai, tačiau, nepaisant to, didžiausioms šalies politinėms partijoms atvirai pasisakius už aktyvios rinkimų teisės suteikimą karininkams, karo valdininkams ir kareiviams, kovo 7 d. Ministrų Kabineto kanceliarija pranešė, kad kariškiams bus leidžiama balsuoti Steigiamojo Seimo rinkimuose⁴⁷. 1919 m. kovo 25 d. „Kariškių žodis“ parašė, kad visiems kariškiams suteikiama teisė balsuoti rinkimuose į Steigiamąjį Seimą, rinkimuose dalyvauja visi kariškiai, ne

⁴⁴ K. Žukas, 1992, p. 174.

⁴⁵ K. Škirpa, Steigiamasis seimas kovų vainikas, in: *Tėvynės sargas*, 1970, Nr. 1 (41), p. 38–42.

⁴⁶ Kareivis A-is, Kariškiai ir Steigiamasis Seimas, in: *Kariškių žodis*, 1920 m. kovo 11 d., Nr. 11 (43), p. 86.

⁴⁷ S. Lozoraitis, Kas girdėti valstybėje?, in: *Lietuvos ūkininkas*, 1920 m. kovo 7 d., Nr. 10, p. 7.

jaunesni kaip 17 metų⁴⁸. Reikia pasakyti, kad išimtis buvo padaryta tik kariuomenei ir tik per Steigiamojo Seimo rinkimus, nes likusiai visuomenės daliai buvo paliktas 21 metų amžiaus cenzas⁴⁹. Rinkimų amžius buvo numatytas toks, kad rinkimų teisė būtų suteikta visiems kariuomenėje tarnavusiems Lietuvos piliečiams⁵⁰. Tai reiškia, kad kariams suteikiama teisė, tačiau ne kaip visiems piliečiams, nes jų dalyvavimas rinkimuose buvo sureguliuotas krašto apsaugos ministro ir vyriausiojo karo vado įsakymais, kurie apribojo karių politines teises. Taigi, nepaisant priešingų nuomonių kariuomenės gretose, kariuomenės vadovybei įstatymus teko vykdyti. Vyriausiasis karo vadas gen. Jonas Galvydis-Bykauskas, kuris taip pat buvo kandidatas Steigiamojo Seimo rinkimuose krikščionių demokratų partijos sąrašuose, paskelbė instrukciją dėl rinkimų tvarkos kariuomenėje. Taisyklėse buvo numatyta, kad kariškiai balsuoja kariuomenės daliniuose specialiai tam įrengtuose kambariuose ir priklauso tai rinkimų apylinkei, kurioje nuo balandžio 11 d. dislokuotas karinis dalinys. Laikotarpiu prieš rinkimus kariškiams draudžiama kalbėti ir dalyvauti politinio pobūdžio mitinguose, neleidžiami jokie mitingai ir agitacija kareivinėse, draudžiama į kareivines persiųsti atsišaukimus⁵¹. Artėjant Steigiamojo Seimo rinkimams, kariuomenė buvo nuolat įspėjama apie agitacijos pavojų, kareiviai buvo raginami laikytis rimties⁵². Vyriausiasis

karo vadas išleido atsišaukimą, kuriame teigė, kad „aukštą pilietišką pareigą turėsime nei valandai neišleisdami kalavijo iš savo rankų, nei vienai valandai neužmiršdami kariškos drausmės ir tvarkos“⁵³. Rinkimų dieną „Kariškių žodis“ net paragino išvyti agitatorius iš kariuomenės⁵⁴. Taip pat buvo įspėjama apie politinių partijų agitacijos siekius suskaldyti kariuomenę ir paversti ją savo įrankiu⁵⁵.

Uždraudus politinio pobūdžio agitaciją kariuomenėje, dėl apribotų politinių teisių kariškiams teko kitaip nei civiliams susipažinti su politinių partijų programa. 2-ajame pėstininkų pulke tarnavęs lttn. Antanas Šukys atsimena, kad, uždraudus agitaciją kariuomenėje, vienas karininkas išaiškino partijų programas ir rinkimų tvarką⁵⁶. Plk. K. Žuko vadovaujama atsargos batalione įvyko du rinkimams skirti mitingai, vienas liaudininkų, kurių agitatorius buvo karininkas Aleksas Balsys, o kitas krikščionių demokratų⁵⁷. Reikia pasakyti, kad Aleksas Balsys buvo kandidatas į Steigiamojo Seimo narius nuo Lietuvos socialistų demokratų partijos, taigi rinkimų agitaciją vykdė patys kariai, o dėl suvaržymų buvo saugomasi agitatorių iš šalies.

Agitacijos draudimas kariuomenėje pasiteisino, 1920 m. gegužės 15 d. vyriausiasis karo vadas informavo, kad rinkimai į Steigiamąjį Seimą kariuomenėje praėjo ramiai, dalyvavo beveik visi rinkimų teisę turintys kareiviai. Neteko patirti, kad būtų susilaikiusiųjų⁵⁸. Tai kartu patvirtina, kad

⁴⁸ Atitaisymas, in: *Kariškių žodis*, 1920 m. balandžio 1 d., Nr. 14 (46), p. 1.

⁴⁹ Steigiamojo Seimo įstatymo pakeitimas, in: LCVA, f. 384, ap. 2, b. 2, l. 86.

⁵⁰ Rinkimų komisijos pranešimas, 1920 m. kovo 3 d., in: LCVA, f. 384, ap. 2, b. 102, l. 17.

⁵¹ *Kariškių žodis*, 1920 m. kovo 25 d., p. 1–3.

⁵² Kar. Rus, Saugokite Steigiamąjį Seimą, in: *Kariškių žodis*, 1920 m. balandžio 1 d., Nr. 14 (46), p. 122.

⁵³ Įsakymas Lietuvos kariuomenei, 1920 m., in: LCVA, f. 384, ap. 6, b. 88, l. 14.

⁵⁴ Kriaučiūnas, Politika kariškių tarpe, in: *Kariškių žodis*, 1920 m. balandžio 14 d., Nr. 16 (46), p. 140.

⁵⁵ Agitacija ir jos pasekmės, in: *Kariškių žodis*, 1920 m. vasario 26 d., Nr. 9 (41), p. 67.

⁵⁶ Šukys A., 1964, p. 198.

⁵⁷ Žukas K., 1992, p. 174.

⁵⁸ Generalinio štabo pranešimas, 1920 m. gegužės 15 d., in: LCVA, f. 384, ap. 2, b. 102, l. 20.

kariams buvo svarbu balsuoti Steigiamojo Seimo rinkimuose. „Kariškių žodyje“ išdirdžiai, tarsi atliepiant į skeptikų nuomonę kariuomenės balsavimo klausimu, buvo giriamasi, kad, „girdi mes kariškiai parodėme, kad ne tik mokame gerai ginklą vartoti, bet kartu sugebame ir savo pilietines pareigas atlikti“⁵⁹.

3. Kariškių kandidatų į Steigiamąjį Seimą skaičius ir jų ryšys su politinėmis partijomis

Išsiaiškinę politinių partijų pozicijas dėl kariškių dalyvavimo Steigiamojo Seimo rinkimuose, pamėginsime pažiūrėti, ar politinių partijų poziciją galime sieti su karininkų, įtrauktų į politinių partijų kandidatų į Seimą sąrašus, skaičiumi. Kaip parodėme tyrimo pradžioje, istoriografija apie kariškių dalyvavimą Steigiamojo Seimo rinkimuose pateikia prieštaringsus duomenis, todėl šį klausimą imsime analizuoti pasiremami pirminiais šaltiniais, pirmiausia politinių partijų kandidatų į Steigiamąjį Seimą sąrašais. Iš viso rinkimuose į Steigiamąjį Seimą dalyvavo 31 kandidatas⁶⁰, tačiau kariškių aptinkame krikščionių demokratų⁶¹, socialistų demo-

kratų⁶², socialdemokratų⁶³, valstiečių sąjungos⁶⁴, „Santaros“⁶⁵ ir Tautos pažangos sąrašuose⁶⁶, vadinasi, kariškiai kandidavo į Seimą 6 partijų sąrašuose. Minėtuose sąrašuose aptikome 33 karinėje tarnyboje esančių asmenų pavardes, tarp kurių 28 karininkai, 5 kareiviai ir 1 karo valdininkas.

Daugiausia karininkų ir kareivių kandidatavo Lietuvos socialistų demokratų partijos sąrašė, kuriame randame vienuolikos karininkų pavardes, tai plk. K. Žukas, kpt. P. Ruseckas, kpt. L. Natkevičius, kpt. Kazys Škirpa, kpt. Vytautas Steponaitis, kpt. Petras Gužas, kpt. Kazys Musteikis, vyr. ltn. Pranas Kabaila, ltn. Jonas Bliūdžius, ltn. Albinas Grigaitis, ltn. Aleksandras Balsys. Kartu su socialistų demokratų partija į Seimą norėjo patekti ir du kareiviai – Vincas Sakalauskas ir Jonas Liepinaitis. Socialistų demokratų partijos preliminaruose kandidatų sąrašuose galime aptikti ir daugiau karininkų, kurie ketino dalyvauti Steigiamojo Seimo rinkimuose, tačiau į galutinį kandidatų sąrašą nepateko. Mūsų surinktais duomenimis, tokie buvo 6 karininkai: mjr. Juozas Skorulis, mjr. Vincas Kanauka, kpt. Povilas Matulionis, vyr. ltn. Juozas Papečkys ir vyr. ltn. Stasys Zienius,

⁵⁹ Rinkimams pasibaigus, in: *Kariškių žodis*, Nr. 17, 1920 m. balandžio 22 d., p. 2.

⁶⁰ Blažytė-Baužienė D., 2013, p. 468.

⁶¹ Rinkimų apygardų kandidatų sąrašas, in: LCVA, f. 384, ap. 2, b. 102, l. 38–59; Mūsų kandidatai į Steigiamąjį Seimą, in: *Laisvė*, Nr. 76, 1920 m. balandžio 9 d., p. 2–3; Mūs kandidatai į Steigiamąjį Seimą, in: *Laisvė*, Nr. 78, 1920 m. balandžio 11 d., p. 2–3; Mūs kandidatai į Steigiamąjį Seimą, in: *Laisvė*, 1920 m. balandžio 13 d., Nr. 79, p. 2; Mūs kandidatai į Steigiamąjį Seimą, in: *Laisvė*, 1920 m. balandžio 14 d., Nr. 80, p. 2; VI rinkimų apygardos kandidatų sąrašas, in: *Laisvė*, 1920 m. balandžio 4 d., Nr. 74, p. 2; V rinkimų apygardos kandidatų sąrašas, in: *Laisvė*, 1920 m. balandžio 2 d., Nr. 72, p. 2; 3 rinkimų apygardos kandidatų sąrašas, in: *Laisvė*, 1920 m. kovo 31 d., Nr. 71; Krikščionių demokratų sąrašas, in: *Laisvė*, 1920 m. kovo 30 d., Nr. 70, p. 2.

⁶² Socialistų demokratų partijos kandidatų į Steigiamąjį Seimą sąrašai: Rinkimų apygardų kandidatų sąrašas, in: LCVA, f. 384, ap. 2, b. 102, l. 38–59; *Darbas*, 1920 m. kovo 24 d., Nr. 22; 1920 m. kovo 28 d., Nr. 23; 1920 m. kovo 31 d., Nr. 24.

⁶³ Rinkimų apygardų kandidatų sąrašas, in: LCVA, f. 384, ap. 2, b. 102, l. 38–59.

⁶⁴ Rinkimų apygardų kandidatų sąrašas, *ibid.*, l. 38–59; Lietuvos valstiečių sąjungos sąrašai į Steigiamąjį Seimą pateikiami, in: *Lietuvos ūkininkas*, 1920 m. kovo 31 d., Nr. 13, p. 1; in: *Lietuvos ūkininkas*, 1920 m. balandžio 4 d., Nr. 14, p. 2.

⁶⁵ Rinkimų apygardų kandidatų sąrašas, in: LCVA, f. 384, ap. 2, b. 102, l. 38–59.

⁶⁶ Tautos pažangos kandidatai Steigiamajame Seime, in: *Tauta*, 1920 m. kovo 31 d., Nr. 10, p. 2–3.

lt. Juozas Šlepetyš, vienas karo valdininkas Vincas Gavelis ir vienas kareivis Kazys Orlauskas⁶⁷. Kitos kairiosios politinės jėgos, valstiečių sąjungos, kandidatų į Steigiamąjį Seimą gretose randame penkių karininkų – kpt. Antano Bunikio, kpt. Aleksandro Labono, kpt. Vytauto Landsbergio, kpt. Antano Novickio, kpt. Petro Gudelio – pavardes. Taigi bendrai socialistų demokratų partijos ir valstiečių sąjungos bloke kandidatavo 17 karininkų, t. y. daugiau nei pusė visų Seimo rinkimuose kandidatais užsiregistravusių karininkų. Kitos kairiosios pakraipos partijos nebuvo populiarios tarp karininkų, socialdemokratų partijos sąrašuose aptinkame 3 karininkus kandidatus į Seimą, tai karininkai plk. Jurgis Byla, kpt. Juozas Urbšys, vyr. lt. Jonas Jurgilas. Į Steigiamąjį Seimą kandidatavęs lt. Silvestras Leonas buvo vienintelis kandidatas į parlamentą „Santaros“ partijos gretose.

Dešinėsios politinės jėgos nepasizymėjo tokiu dideliu populiarumu tarp karininkų. Lietuvos krikščionių demokratų partijos sąrašuose randame 8 karininkus, tai: vyriausiasis karo vadas gen. J. Galvydis-Bykauskas, plk. Jonas Laurinaitis, kpt. Klementas Vaitiekūnas, lt. Antanas Matulaitis, lt. Vincas Šmulskštys, lt. Juozas Skyrius, lt. Antanas Žilinskas, lt. Lumbis Pulgis, vienas karo valdininkas Jonas Lingė ir du kareiviai – Stasys Balčas ir Stasys Balčytis. Tautos pažangos partijos sąrašuose į Steigiamąjį Seimą aptinkame pirmojo Lietuvos karo invalido Jono Karučio pavardę, daugiau karininkų dešiniųjų politinių jėgų gretose į Steigiamąjį Seimą nekandidatavo.

⁶⁷ Siūlomų kandidatų į Steigiamąjį Seimą nuo socialistų demokratų partijos sąrašas, Mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 199, b. 19, l. 24.

Apibendrinę šiuos kiekybinius duomenis matome, kad daugiau nei pusė kariškių pasirinko kairiąsias politines partijas – Lietuvos socialistų demokratų, valstiečių sąjungą, „Santarą“ ir socialdemokratų partiją, minėtų partijų gretose į Steigiamąjį Seimą kandidatavo 20 karininkų ir du kareiviai. Likę 7 karininkai, 2 kareiviai ir 1 karo valdininkas pasirinko krikščionių demokratų partiją ir 1 kareivis Tautos pažangos partiją. Kaip rodo Steigiamojo Seimo rinkimų rezultatai, į Seimą buvo išrinkti tik 7 karininkai ir 2 kareiviai, t. y. trečdalis bendro kariškių, kandidatavusių į Steigiamąjį Seimą, skaičiaus, o partinis šių narių pasiskirstymas buvo nulemtas rinkėjų pasirinkimo. 6 kariškiai, gen. Jonas Galvydis-Bykauskas, kpt. Antanas Matulaitis ir kpt. Vincas Šmulskštys, karo valdininkas Klemensas Vaitiekūnas ir kareiviai Stasys Balčytis ir Stasys Balčas, buvo išrinkti krikščionių demokratų partijos sąraše, o nuo Lietuvos demokratų socialistų partijos Steigiamojo Seimo nariais tapo kpt. Ladas Natkevičius, kpt. Petras Ruseckas ir plk. Konstantinas Žukas. Taigi krikščionių demokratų partijai Steigiamajame Seime atstovavo šeši su karo tarnyba susiję asmenys, o kairiesiems – tik trys. Steigiamojo Seimo darbo metu Seimo narių gretas papildė dar šeši karininkai. Kairiųjų gretose kpt. Kazys Škirpa pakeitė Gabrielę Petkevičaitę-Bitę, Jonas Bliūdžius – plk. Konstantiną Žuką, krikščionių demokratų partijos gretose karo valdininkas Jonas Lingė pakeitė iš Steigiamojo Seimo savo valia pasitraukusį gen. J. Galvydį-Bykauską, lt. Pulgis Lumbis – kovose su lenkais žuvusį vienintelį Steigiamojo Seimo narį lt. Antaną Matulaitį, o lt. Juozas Skyrius – Vladą Jurgutį. Taigi matome, kad per visą Steigiamojo Seimo darbo laikotarpį jo na-

riais buvo 15 kariškių, iš kurių 12 karininkų, 1 karo valdininkas, 2 kareiviai, o tai leidžia patikslinti istoriografijoje ir mūsų tyrimo pradžioje nurodytus duomenis. Mūsų surinkti kiekybiniai duomenys apie karininkų, karo valdininkų ir kareivių skaičių politinių partijų iškeltų kandidatų sąrašuose į Steigiamąjį Seimą atskleidžia tiesioginį ryšį tarp politinių partijų nuostatos dėl kariuomenės balsavimo teisės ir kariškių skaičiaus tos partijos gretose. Akivaizdu, kad už lygias kariškių ir piliečių teises bei aktyvios rinkimų teisės suteikimą kariškiams pasisakiusios kairiosios politinės partijos savo gretose turėjo du trečdalius į Steigiamąjį Seimą norėjusių patekti kariškių, o dešiniųjų politinių partijų gretose jų buvo tik trečdalis. Tai reiškia, kad kairiųjų politinių partijų pozicija kariškių balsavimo klausimu juos viliojo ir sudarė jiems sąlygas kandidatuoti į Steigiamąjį Seimą šios partijos gretose, veikiausiai dėl to jie jas ir pasirinko.

Išvados

1. Demokratiniais pagrindais atsikurianti Lietuvos valstybė, rengdama Steigiamo-

jo Seimo rinkimus, susidūrė su dilema, kaip įtraukti kariuomenę į demokratinį procesą ir kartu apsaugoti ją nuo bolševikinės agitacijos ir partinio susiskaldymo. Sprendžiant šią dilemą, kairiosios politinės partijos iškėlė demokratijos, kareivių ir piliečių lygybės principą, o krikščionys demokratai rinkosi kompromisinį kelią, dėl kariuomenės tvirtybės siūlė apriboti dalies visuomenės, t. y. karių, politines teises, kartu tai reikė demokratijos praktinės raiškos laipsnio apribojimą valstybės kūrimo darbe.

2. Karininkų, karo valdininkų ir kareivių kandidatavimas Steigiamojo Seimo rinkimuose ir šliejimasis prie kairiųjų politinių partijų, pasisakančių už aktyvios rinkimų teisės suteikimą kariuomenėje tarnaujantiems asmenims, atskleidžia kariškių siekį dalyvauti demokratiniam valstybės kūrimo procese bei aktyvią politinę tapatybę, o jų sąmoningumą ir gebėjimą suderinti drausmę ir politinį aktyvumą atskleidžia be incidentų įvykęs kariuomenės dalyvavimas Steigiamojo Seimo rinkimuose, sustiprinęs besikuriančios valstybės pamatus.

BIBLIOGRAFIJA

Blažytė-Baužienė D., 2013 – Danutė Blažytė-Baužienė, „Steigiamojo Seimo rinkimai“, in: Danutė Blažytė-Baužienė, Edmundas Gimžauskas, Česlovas Laurinavičius, Dangiras Mačiulis, Gediminas Rudis, Artūras Svarauskas, Jonas Vaičėnionis, *Lietuvos istorija, t. 1*, Vilnius, 2013.

Blažytė-Baužienė D., 2011 – Danutė Blažytė-Baužienė, „Pakeitę pasitraukusiuosius: 38 Steigiamojo Seimo narių kolektyvinės biografijos bruožai“, in: Saulius Kaubrys, Arūnas Vyšniauskas (sud.), *Steigiamajam Seimui 90*, Vilnius, 2011.

Daugirdaitė-Sruogienė V., 1975 – Vanda Daugirdaitė-Sruogienė, *Lietuvos Steigiamasis Seimas*, New York, 1975.

Kasperavičius A., 2003 – Algis Kasperavičius, „Steigiamasis Seimas ir jo oratoriai“, *Lietuvos istorijos studijos, t. 12*, 2003.

Jurginis J., 1955 – Juozas Jurginis, *Kauno įgulos kareivių sukilimas 1920 metais*, Vilnius, 1955.

Petrutis J., 1952 – Jonas Petrutis, *Laisvę ginant, t. 2*, Stamford Com., 1952.

Ragauskas A., Tamošaitis M., 2006 – *Lietuvos Steigiamojo Seimo narių biografinis žinynas*, sud. Aivas Ragauskas, Mindaugas Tamošaitis, Vilnius, 2006.

Sirutavičius V., 2008 – Vladas Sirutavičius, „Rinkimai į Steigiamąjį Seimą: aktyvumo problema“, *Lietuvos istorijos metraštis, t. 2*, 2008.

Svarauskas A., 2011 – Artūras Svarauskas, „Krikščionių demokratų prioritetai Steigiamojo Seimo vidaus politikoje“, in: Saulius Kaubrys, Arūnas Vyšniauskas (sud.) *Steigiamajam Seimui 90*, Vilnius, 2011.

Šukys A., 1964 – Antanas Šukys, *Du mediniai ir trys geležiniai kryžiai*, London, 1964, p. 198.

Truska L., 2009 – Danutė Blažytė-Baužienė, Mindaugas Tamošaitis, Liudas Truska, *Lietuvos Seimo istorija XX a. – XXI a. pradžia*, Vilnius, 2009.

Vaičėnionis J., 2006 – Jonas Vaičėnionis, *Lietuvos kariuomenė valstybės politinio gyvenimo verpetuose 1927–1940*, Kaunas, 2006.

Žukas K., 1992 – Konstantinas Žukas, *Žvilgsnis į praeitį*, Vilnius, 1992.

THE VOTING RIGHTS ISSUE OF OFFICERS AND SOLDIERS IN THE ELECTION TO THE CONSTITUTIVE SEIM OF LITHUANIA IN 1920

Kęstutis Kilinskas

S u m m a r y

The author analyzes the voting rights issue of officers and soldiers regarding the Constitutive Seim of Lithuania. The positions of the main Lithuanian national election commission and the main political parties, consisting of the Christian Democrats, Social Democrats, Socialist Democrats and the Santara parties are introduced and explained in the article. A lot of attention is focused on finding out an accurate number of officers and soldiers who participated in the election of the Constitutive Seim as candidates of political parties. The author also seeks to emphasize correlation between the opinions of political parties and the number of soldiers in the election list of

a particular political party. The biggest part of Lithuanian officers and soldiers who participated as candidates to the Constitutive Seim of Lithuania had done so as members of left-wing political parties, because they shared positive attitudes toward and supported the idea of an active vote right for officers and soldiers. There were also three different attitudes about voting rights in the military forces; some unit commanders were opposed to it due to agitation, officer candidates of left-wing parties supported the idea of an active vote right, and the same opinion was also expressed by the official army magazine.

*Įteikta 2017 10 19
Parengta skelbti 2017 11 28*